

Od takratnih deželnih šolskih nadzorikov je bil slovenski duhovnik dr. Jarc precej hladen nasproti „Tovarišu“;*) njegov naslednik Pirker mu je bil pa kot velik nemškutar celo sovražen. Seveda; zakaj pod njegovo protekcijo se je bila hudo nemškutarska „Schulzeitung“ ustanovila.

Urednik „Tovariša“, Praprotnik, še ni bil takrat stalen šolski voditelj pri Sv. Jakobu v Ljubljani, morebiti še stalen učitelj ni bil. Zato se je bil zbal Pirkerja in nemškega deželnega predsednika grofa Auersperga. Zato je odložil (1873) za nekaj časa uredništvo „Tovariša“ in ga izročil požrtvovalnemu Močniku, ki se kot samec ni bal za svojo kožo ter urejeval list v strogo narodnem, ali še bolj strogo v duhovniškem smislu.**) Praprotnik se tudi ni upal voditi še dalje „Slovenskega učiteljskega društva“ in prevzel je predsedništvo nadučitelj Govekar na lgu (pozneje v Siški), ki je bil jako značajan, srčen mož, dober šolnik, dober pisatelj in narodnjak čez vse, dasi je bil dovršil svoje dni edino le idrijsko preparandijo z enim samim tečajem.

Ivan Lapajne.

Ali ste že našemu listu pridobili novega naročnika?

Kje služimo?!

Danes je na Kranjskem že precej občutljivo pomanjkanje učiteljev. Če pojde tako naprej, bodo v desetih letih z lučjo iskali nadučiteljev za dvorazredne šole, zakaj moških je že itak malo in še od teh tišči večina v mestu, kdor se količkaj čuti, upajoč boljših razmer in pa večjih dohodkov, kakor jih je dobiti na deželi. Človeku se obetajo v mestu svetli gradovi in v njih bajno, lepo življenje. A največkrat so to le varljive sanje. — Kaj hočeš, prijatelj, v mestu s tisto ubogo plačico? Vsak boljši dninar te prekosi v dohodkih, stroškov imaš pa več nego srednjeplačani uradnik! Torej — le ne preveč upati!

Veliko jih pa tišči v mestu, da bi lažje šolali svoje otroke. Toda v mestu tudi v tem pogledu ni za vse. Draga obleka, drago stanovanje itd. — to so tolika bremena, da jih ob sedanjih sramotnih plačah ne zmore brez stranskih dohodkov nihče. Od upanja se pa tudi ne more živeti! — Reče se torej lahko, da je to tiščanje v mestu premalo premišljeno. Naj bi že bilo: Učitelji, ki niso pevcu ne ekonomu, naj se komercialno temeljito izobrazijo, da bodo mogli z uspehom voditi učiteljske organizacije v mestu. To bi jim kolikortoliko izboljšalo položaj. A vsi pevcu in ekonomu — posebno vrtnarji — naj bi se potezali za nadučiteljska mesta na dvorazrednicah, posebno če so te blizu železnice. Saj jim je tedaj mogoče tudi pozimi se razvedriti pri kakem koncertu ali pa v gledišču v mestu. — Nadučitelj ima po zakonu prosto stanovanje in užitek vrta. Oblačiti se mu ni treba kakor v mestu, dasi se na deželi tudi ne sme — zanemarjati. Poleg tega bodo prav kmalu prišli nadaljevalni tečaji za šolodraslo mladino, če hočemo, da se bo naš narod sploh ohranil. Za te se bo moral učitelj sicer dobro pripravljati, a dajali mu bodo pa tudi precej priboljška. Kolikor zmogljivejši bo učitelj, toliko več si bo lahko priboljšal s tem poukom svoj položaj.

Dalo se bo torej ob vsem tem živeti, ko bodo še učiteljske plače vsaj nekaj učiteljskemu delu primerno izboljšane. In večkrat bo lažje živeti na deželi nego v mestu. Ako bo učitelj svoje otroke že v mestu šolal, bodo ti vsaj tako dobro ali pa še bolje oskrbljeni kakor pa doma, ker se učitelj-oče ne more Bog ve kaj ukvarjati s svojimi otroki. Učitelj se v šoli utruja toliko, da se mu po šoli doma niti ne ljubi baviti se s svojimi otroki. Učiteljevo delo torej nanese, da kaj lahko svoje otroke zanemarija. Zato mu bodo pa navadno otroci vse boljše uspevali pri tujih ljudeh. To sicer precej stane in bi se moralo tudi uvaževati. A četudi pri tujih ljudeh nekaj plačuje za njega, naj vendar pomisli, da otroci tudi doma stanejo precej. — Vse to so stvari, ki se jih ne sme podcenjevati. Kar se pa tiče življenja sploh, se bo učitelj držal v mestu kakor na deželi tega, zakaj je pozvan. Pozvan je narod izobraziti ter mu s tem pomagati temelj k napredku. Zvišen mora biti nad strankami in se zavedati, da ima nalogo vzgajati in poučevati otroke vseh staršev svojega okoliša. Zato se ne bo dejansko mešal v politične boje, a bo vselej stal na strani tistih, ki so za izobrazbo in napredek naroda.

Učitelj-pevec si v teku let ustvari na deželi zbor, ki mu bo delal čast in ve-

selje na stara leta. Učitelj-ekonom bo pa z razumnimi močmi delal za gospodarski napredek svojega okoliša. Vse to je tudi nekaj vredno. Pomislimo, da se človek lažje uveljavi na deželi nego v mestu. Človek ima pa le toliko užitka od življenja kolikor se sam uveljavi v človeški družbi. Na priznanje mesta niti ni treba čakati. Da ima le priznanje svojega okoliša in pa zavest, da sadov njegovega koristnega delovanja ne more nihče utajiti. To je toliko, da človeka visoko dvigne nad vsakdanje življenje ter mu daje posebno zadovoljnost.

Kdor se torej upa v tem smislu delovati, naj ne sili v mesto. V mestu se uveljavijo le posebni talenti, na deželi pa marsikdo toliko stori, da ga čislajo mladi in stari ljudje. Le ne misli, da kmet nič ne vidi! Kmet jako dobro vidi, a je zdaj še toliko ustrašen, da tega ne upa povedati. Ko se bo jel malo bolj prosto gibati, bo pa na ves glas povedal, kar čuti v srcu.

Zato je pa z vestnim delom vsak v svojem delokrogu primoran narodu pomagati, da se kulturno dvigne. Potem bomo pa vsi imeli prostora na svoji lepi zemlji, najsi bomo tega ali onega stanu.

Seveda ga bo imel vsak le toliko, kolikor ga bo s svojim delom za splošni blagor — zaslužil. Svet se tako suče, da bodo kdaj imeli le tisti svojo veljavo in primerno plačilo, ki bodo resnično koristili človeški družbi.

Učiteljski stan je od dne do dne bolj potreben, in učitelji, ki store svojo dolžnost, bodo imeli vsak dan več dohodkov in več ugleda. Tega ne bo ubranila nobena politika, ker politika navadno nasplošno ni prirojena dejanskim potrebam ljudstva in bo torej imela vedno manj veljave. — Kulturni narodi bodo stremili za splošno blaginjo, in tej služiti je naš poklic.

Začenjamo torej z abecedo in naštevanko, ne nehajmo pa niti z nadaljevalnimi tečaji! Naša stanovska naloga je izobrazba naroda. Zato pa — naprej za izobrazbo naroda!

Janko Žirovnik.

Nekaj o plačah istrskega učiteljstva.

V rokah so nam istrski deželni zakoni. Zato smo se namenili popisati, kakšne plače so uživali in še uživajo istrski ljudskošolski učitelji. Kake so bile plače v konkordatski dobi, na to se ne moremo ozirati, pač pa si oglejmo, kaj določa zakon z dne 30. marca 1870. § 22. tega zakona določa štiri plačilne vrste, namreč I. 1200, II. 1000, III. 800 in IV. 600 K. Poleg tega določa ta zakon petletnice z 10% najnižje plače, ki je v dotični občini ter nadučiteljem v občinah I. in II. razreda 400 K, v občinah III. 200 K in v občinah IV. 100 K opravilnine. Voditeljem enorazrednic ni določena opravilnina. Stanovanje določuje ta zakon samo voditeljem, obstoječe iz dveh sob in potrebnih postranskih prostorov, a če tega ni, stanarino v občinah I. in II. razreda 40%, v občinah III. razreda 30% in v občinah IV. vrste 20% najnižje letne plače v dotični občini. Vsi drugi učitelji, ki niso bili voditelji, niso imeli pravice ne do stanovanja in ne do stanarine.

To se je popravilo z zakonom z dne 3. novembra 1874 ter določilo le tri plačilne vrste, in sicer I. 1200, II. 1000 in III. 800 K. Učiteljem, ki niso imeli sposobnostne izkušnje, se je znižala vsaka vrsta za 200 K. Določilo se je, da se ima uvrstiti v I. vrsto 1/10, v II. vrsto 1/10 in v III. 1/10 krajev. Po prvem 10 letju so dobili 10% njih plače kot priboljšek, a dalje do izpolnjenega 30. službenega leta petletnice po 10% njih plače. Opravilnina je bila odmerjena za vsak razred 60 K, a skupna ni smela presegati 200 K. Vsi nadučitelji so imeli pravico do stanovanja, obstoječega iz dveh sob in postranskih prostorov, ali pa do odškodnine 200 K. Drugim učiteljem je bilo priznано le primerno stanovanje ali stanarina 100 K.

Ta določila so veljala do 1888. leta. Z zakonom z dne 14. decembra tega leta so ostale neizpremenjene tri plačilne vrste, a petletnice so se odmerile s 15% plače tretje vrste, in stanarina se je določila za nadučitelje 200 K, drugim učiteljem 160 K in podučiteljem 100 K.

Do leta 1901. je uživalo istrsko ljudskošolsko učiteljstvo take dohodke. Z zakonom z dne 9. oktobra istega leta se je zvišala vsaka vrsta za 200 K; kvinkvenije so se odmerile za podučitelje vsaka s 135 K in za učitelje s 150 K. Opravilnina je bila določena s 100 K za vsak razred, a presegati ni smela 300 K za vse razrede. Stanovanje se je določilo nadučiteljem, obstoječe iz 3 sob in potrebnih postranskih prostorov, drugim učiteljem primerno stanovanje ali pa stanarina nadučiteljem 350 K, drugim učiteljem 250 K.

Ta zakon je veljal do leta 1908. Dne 5. junija t. l. je izšel zakon, ki se z njim določa I. vrsta 1920, II. 1680, III. 1440 in IV. 1200 K. Za učiteljstvo brez sposobnostne izkušnje je še V. vrsta z 960 K letne plače.

Petletnice so za definitivno učiteljstvo določene vsaka po 180 K, a za provizorno vsaka po 120 K. Opravilnina je določena 180 K za enorazrednico in dvorazrednico, 300 K za trirazrednico in štirirazrednico in 420 K za petrazrednico in šestrazrednico ter za vsak nadaljni razred 60 K; vendar nikdar ne čez 600 K. Za nadučitelje je določeno stanovanje, obstoječe iz 3 sob, kabineta in potrebnih postranskih prostorov, za drugo učiteljstvo, obstoječe iz 2 sob, kabineta in potrebnih postranskih prostorov, ali pa stanarina nadučiteljem 540 K, učiteljem 360 K in 240 K podučiteljem in provizornim učiteljem.

Učiteljice imajo vedno 80% tačasne učiteljske plače.

Kdor bi primerjal plače, določene 1870. leta, in plače 1908., bi dobil ta-le pregled:

1870.	1908.	
I. vrsta 1200 K,	I. vrsta 1920 K,	razloček 720 K
II. " 1000 "	II. " 1680 "	" 680 "
III. " 800 "	III. " 1440 "	" 640 "
IV. " 600 "	IV. " 1200 "	" 600 "

Marsikdo bi mislil, da je učiteljstvo danes precej na boljšem, a upoštevajmo to: Iz fasij duhovščine je razvidno, da je tačas veljal 1 l na debelo prodanega vina 8 h, medtem ko danes velja v istem kraju 28 h; 1 l mleka je veljal 10 do 12 h, danes velja 28 do 32 h. Enako so se sorazmerno podražile druge življenske potrebščine. Znano je, da je takrat delal delavec za 160 K najmanj 14 ur, medtem ko zahteva tak delavec danes 4 K za 9 urno delo. Iz tega je razvidno, da tudi danes ni istrsko učiteljstvo plačano času in dragini primerno.

Deželnemu zboru ne ostane nič drugega, kakor da v kratkem zopet regulira učiteljstvu plače, tako da bodo res odgovarjale § 55. državnega šolskega zakona. Nič ne pomaga izgovor, da so se regulirale komaj pred letom, ker se je naredilo takrat le polovičarstvo. Ostreši se bo marsikaterih starih predsodkov in ostreši se bo tudi dvojne mere, t. j. razločka med mestom in deželo. Danes so na deželi življenske potrebe ravnotako drage kakor v mestu, a v mestu so nekatere udobnosti, ki jih ni nikdar na kmetih.

Goriško učiteljstvo.

Praznujemo jubilej našega vrlega stanovskega glasila. Že petdeseto leto propagira naš „Tovariš“ ideje stanovske organizacije, ideje duševnega napredka, ideje svobode. Petdeseto leto je „Učiteljski Tovariš“ vedno isti, z istimi smotri, z istimi načeli.

Popolna kulturna tema je vladala ob njegovem rojstvu, in vse njegovo delovanje je bilo neprestan, trd boj proti tej temi.

Ljudstvo je bilo materialno, a še veliko bolj duševno usuznjeno glasoviti „mrtni roki“. Ta je gospodarila po mili volji z ljudskimi žulji, a še veliko okrutnejša in neizprosnejša je bila ta roka, ko je pritiskala k tlom ljudsko voljo, željo po svobodi.

A učitelji, naši predniki? Bili so marionete v rokah klerikalizma, bili so karikature onega stanu, ki bi moral prinašati luč prosvete, a je moral širiti temo nevednosti in suženstva.

Učitelji so bili nesvobodni, bili so mežnarji, organisti, brez potrebne izobrazbe, škandalozno plačani, brez spoštovanja in ugleda pri ljudstvu.

„Učiteljstvo je delovalo plodonosno za ljudsko prosveto složno z duhovniki!“ Pač uspešno složno delo! Še dandanes je ta „sloga“ ideal nekaterih „učiteljev“!

V naši lepi, solnčni goriški okolici so bile pred 50 leti na šolskem polju uprav obupne razmere — celih 12 šol je bilo v okraju, kjer je danes približno 100 šol.

Solstvo, ki sta ga uvedla blagopokojna cesarica Marija Terezija in njen ljudomili sin Jožef, je v oskrbi „črne garde“ postalo pastorka države; bilo je le žalosten ostanek prosvetljenega 18. stoletja. Kakor je bilo to drugod, tako tudi pri nas.

Na teh 12 šolah je poučevalo 12 učiteljev: čitanje, pisanje, računanje po zastarelih metodah, oziroma nemetodah. Če se je učenec naučil za silo čitanja in pisanja, je bil to že izreden uspeh. Seveda je bilo te dobrote deležno le 12 tero vasi; otroci v ostalih vaseh so vzrasli brez vsakega pouka. Gledali pa so pri sprejemu v šolo tudi na spol otroka; dečki so imeli prednost pred deklicami. Za te je bilo dovolj, kar so jih matere naučile. Kakšne matere so postale te deklice, si lahko vsakdo misli.

Kolika razlika med našimi tedanjimi razmerami in med Finsko, kjer so morali že v 17. stoletju znati ženini in neveste čitati in pisati, če so hoteli stopiti v zakon! Za vzgojo se ni nihče brigal, tudi učitelji ne. Še sebe niso znali vzgojiti. Da bi imeli kako stanovsko zavest, o tem ni bilo niti govora. V temi nezavednosti so tavalji, dokler jih ni prebudil iz tega mrtvila list, ki je začel izhajati v Ljubljani pod naslovom „Učiteljski Tovariš“.

Zmajali so z glavami tedanji mežnarji-učitelji, ker si niso mogli misliti, da so

tudi oni ljudje, ki jim pripada visoka socialna naloga med našim ljudstvom. A dolgo ni trajalo to začudenje. Naročili so si list, ga čitali in izprevideli, da se dajo vse te ideje uresničiti, da je v njih moči doseči smotre, za katerimi je stremil „Učiteljski Tovariš“. Navdušili so se za stvar, in to navdušenje je porodilo v našem okraju nov stanovski list „Sola“, ki pa je moral zaradi vednega deficita prenehati.

Tem tesneje so se zlasti mlajši oklenili „Učiteljskega Tovariša“, ki jih je vzpodbujal k vztrajnemu delu in k zavednosti, da je učiteljstvo enega okraja le majhna moč, ki ne more nikomur imponirati.

Skrbno so skrivali hrepenenje po luči v svojih srcih, zakaj črna roka je grozeče visela nad njimi.

Prišlo je leto 1869., ki je prineslo našim prednikom toli zaželjeno svobodo: opustilo se je učiteljstvo suženjskih spon — zasijala je ljudstvu nada v boljše bodočnost.

Svobodno učiteljstvo je začelo misliti na svojo organizacijo, ki se je polagoma razpredla po celi slovenski domovini. A učitelji niso mislili le nase, tudi prosveta ljudstva jim je bila posel, ki so se ga oklenili z vso vnamo. Povsod so ustanavljali bralna in slična društva, kjer se je odraslo ljudstvo dalje izobraževalo; prirejali so veselice in predavanja ter tako zbudili v ljudstvu narodno zavest, zbudili so mu razsodnost in učili so ga umevati vsa javna vprašanja, ki se tičejo kmata.

Navodila in tolažbo v težkih dneh so pa dobivali v svojem vrlem glasilu, ki je dajalo iniciative, nasvete in branilo učiteljstvo in njegovo delo pred raznimi napadi.

Ustanavljale so se nove šole, širile že obstoječe in vrsta narodnih in kulturnih delavcev se je množila, in z njo se je razširila kultura, moralna in materialna, po geslu idealnega voditelja goriških Slovencev, nepozabnega dr. Lavriča: Vse za omiko, svobodo in napredek!

„Narodna šola“ v Št. Rupertu pri Velikovcu na Koroškem.

Tuji navali čedalje huje pritiskajo na nas, in naš edini up na boljše bodočnost je naše narodno šolstvo. Na prstih ene roke lahko seštejemo šole na Koroškem, ki imajo slovenski učni jezik — vse druge so pomenčevalnice v pravem pomenu besede.

Kakor svetilnik ob morju pa stoji „Narodna šola“ v Št. Rupertu pri Velikovcu na Koroškem; ta šola je naša straža, je pa tudi hud trn našim nasprotnikom. Kaj čuda, da rujejo zoper njo, kolikor največ morejo ter store vse za sosedno nemško šolo v Velikovcu, kamor je Št. Rupert všolan. Za nemško šolo love otroke od blizu in daleč, in po pravici je dejal neki nemški učitelj, da je nad polovico otrok nemške šole „Gast-schüler“, to so otroci, ki prihajajo iz drugih šolskih okolišev. Da je 70 odstotkov otrok, ki obiskujejo nemško šolo, slovenskih staršev, je gola istina. Otroke v nemške šole love v pravem pomenu besede. Cel roj agitatorjev leta okrog, ki s sladkimi obljubami mamijo starše in otroke. Resnica pa je tudi, da za otroke nemške šole res skrbe. O Božiču jih obdarjajo z obleko in obuvalom ter jim pozimi in deloma celo tudi poleti dajejo opoldne hrano.

„Narodna šola“ prireja sicer vsako leto božičnico ter dobivajo otroci obilne darove, vendar pa, žal, dosedaj še ni imela šolarske kuhinje, ki je res prava potreba tukaj, ker so otroci potrebni opoldne tople juhe in drugič, da more „Narodna šola“ uspešno tekrovati z nemško šolo. Mnogi otroci imajo čez hribe po eno uro in še dlje v šolo; in kako hudo je za šibkega otroka težavna hoja po ledu in snegu ter bivanje v mrzli zimi ves dan brez tople hrane. Človekoljubnost že zahteva za te siromake, da bi dobivali opoldne toplo kosilce, glasno pa tirja tukaj narodni moment, da ne pustimo slovenske dece lačne v mrzli zimi ter jo tako prepuščamo nevarnosti, da odide v nemško šolo, kjer deci sicer polnijo želodček, a ji rujejo zato ljubezen do rodne slovenske zemlje in materinega jezika ter jo napolnjujejo še z mržnjo do vsega, kar je slovenskega.

Z novim letom 1910. otvori tudi „Narodna šola“ v Št. Rupertu toli potrebno šolarsko kuhinjo. Ker pa nima potrebnih sredstev, se obračamo do slovenske javnosti za prispevke.

Slovenke, Slovenci, o novem letu se spominjajte s kakim darom edine „Narodne šole“ na Koroškem. — „Tožni Gorotani!“ vzdihujemo; a rešiti more koroške Slovence le narodno delo.

Slovenke, Slovenci, storite kaj za uboge stradalajoče slovenske koroške šolarje, pokžite svojo ljubezen v dejanju s tem, da pošljete kak dar — bodisi v denarju, bodisi v blagu — za šolarsko kuhinjo „Nar. šole“ v Št. Rupertu pri Velikovcu.

*) Ko me je n. pr. l. 1870/1871. v Idriji nadzoroval, kjer sem bil dve leti učitelj, sem pričakoval od njega, da me bo kaj pohvalil kot „Tov.“ sotrudnika; a tega ni storil, marveč me pokaral, ker sem v nekem spisu klečanje navedel kot disciplinarno kazen.

**) Takrat je bil „Tovariš“ torej preveč „klerikalni“, pozneje pa preveč „liberalen“, osobito takrat, ko je odložil — Slomškovo glavo.

Stroški za šolarsko kuhinjo bodo posebno prvo leto veliki, ker se morajo nabaviti skledice, žlice i. dr. In dveinpolsto otrok ni malenkost! — Upamo, da nas koruške Slovence slovenska javnost ne zapusti. Če pade Koruška, tudi Gorenjska ne bo več varna, in nemška povodenj se razlije dol do Adrije. — Apelujemo na človekoljubnost in narodno radodarnost, slovenska stradaljoča deca v narodnoogroženi Koruški prosil!

Prispevki naj se pošljejo na šolsko vodstvo „Narodne šole“ v St. Rupertu pri Velikovicu na Koruškem. Vsak tudi najmanjši dar bo hvaležno sprejet ter bo izkazan v časnikih.

Priporočajte in širite naš list!

Ljudsko šolstvo in učiteljstvo v Trstu in njegovi okolici.

I. Zgodovinski obrisi.

Prvega učitelja, ki ga je plačevala tržaška občina, omenja kronika v letu 1328. Bil je to nekak „magister grammaticae“, ki je poučeval tržaško mladino v latinščini. Nekoliko kasneje (1342.—1365.) se omenja že nekakega „rectoria scholarum“. Za tema so prišli v lepi vrsti še drugi magistri, večinoma doma iz Italije. L. 1500. se je tržaško šolstvo razširilo ter postalo dostopno tudi nižjim slojem. V tej dobi je prejemal magister letne plače 100 dukatov.

L. 1620. preide tržaško šolstvo v roke Jezuitov, ki so ustanovili šestrazredno gimnazijo, skrbeli kolikor koli tudi za elementarni pouk ter poučevali okoličanske poljedelce kdajpakdaj v kmetijstvu, slednje bržkone v slovenskem jeziku. Poleg njih je učil od l. 1628. naprej na prošnjo nekaterih patricijev zopet od občine z letnimi 150 dukati plačani magister, in to vkljub protestom Jezuitov, ki so zahtevali zase monopol mlaidske odgoje.

L. 1773. pa se razpusti jezuitski red, in vlada nadomesti njegove šole v Trstu z nemško gimnazijo, ki ji je bila pridejana tudi nemška glavna normalka (1775.). Benediktinke pa ustanove nekaj let kasneje (1784.) prvo dekliško šolo v Trstu, seveda tudi nemško. Ta dekliška normalka se je kmalu razvila v večrazrednico. Nji se je l. 1854. pridružila še ženska preparandija, ki je obstajala 18 let. V tem razdobju so ustanovili tudi prvo redno ljudsko šolo v naši tržaški okolici, in sicer na Opčinah l. 1798.

Franoske okupacije niso mnogo izpremenile na tržaškem šolstvu, če izvzamemo začasno uvedbo francoščine kot šolski predmet o priliki tretje okupacije Trsta po Francozih. Ustanovile so se v tej dobi tri druge okoliške šole, in sicer na Katinari (1804.) v Barkovljah in Bazovici (1805.).

Po odhodu Francozov odpre avstrijska vlada zopet prejšnjo normalko (l. 1818.) v starem mestu ter štiri trivialke v drugih delih mesta, ki so jih pa zaprli, ko so leta 1826. ustanovili še drugo normalko v novem mestu. Sicer pa je tedaj in še pozneje cvetela v Trstu cela vrsta privatnih šol. Med slednjimi je spomina vredna še zdaj obstoječa srbska zasebna šola, ustanovljena l. 1787. ter vzdrževana od srbske cerkvene občine. Plače učiteljev tedanjih c. kr. normalnih šol v Trstu so znašale 400 letnih gold., ravnatelj šole pa je užival letno 450 gold. Šolsko nadzorstvo so preskrbovali kanoniki; šola je bila pod vplivom duhovstva. Učiteljstvo je sprejemalo svojo stanovsko odgojo v polletnih tečajih, pridodanih normalki.

Leta 1827. so ustanovili šolo v Škedenju, sedaj najmočnejšo šolo v okolici ter prvo slovensko ljudsko šolo v okolici, ki se je (l. 1902.) razširila v petrazrednico.

Leta 1842. so se pričele tržaške ljudske šole nacionalizovati, t. j. uvedli so v mestne šole italijanski učni jezik. Tedaj je bilo v mestu pet javnih ljudskih šol, ki so bile pod vodstvom katehetov. V tej dobi se uvede šolsko petje in telovadba v šole. V svrhu šolske telovadbe se je postavila leta 1846. provizorna lopa, ki se je umaknila pozneje moderni stavbi občinske telovadnice, v kateri še danes otroci mestnih ljudskih šol uživajo pouk v telovadbi. Pri tej priliki omenjam, da na okoliških šolah telovadba še danes ni učni predmet. Ljudske šole v tržaški okolici so še danes brez telovadnic. Okoliško učiteljstvo žrtvuje tuptam svoj prosti čas, da proizvaja s šolsko mladino vsaj mlaidske igre.

Od leta 1849. do 1854. je sijala nada, da postane ljudska šola laična. Nada je kmalu izginila. Vendar so se v teku teh petih let tržaške trivialke razširile v triraz-

rednice, normalke pa v štirirazrednice; latinski jezik je izginil iz ljudskih šol, uvedel se je pa pouk v realijah. Učit. preparandija je postala l. 1848. enoletna, 1849. pa dveletna. Med predmeti preparandije dobimo tudi pouk v slovenščini.

V tem razdobju se ustanove tudi okoliške ljudske šole v sv. Križu (l. 1845.), v Sv. Ivanu (1854.), na Proseku (1854.) in v Rojanu (l. 1862.). Te šole, devet na številu s prejšnjimi so bile enorazrednice; učni jezik je bil slovenski.

Novi šolski zakon z dne 14. maja 1869. izpremeni tudi tržaško šolstvo temeljito. Šole se rešijo duhovskega nadzorstva in vpliva. Tržaška občina dobi v tem tudi ljudske šole v svoje roke. Ljudske šole dobe naslov: občinske ljudske šole. Tržaški magistrat stavi vse dosedanje učit. osebe v disponibiliteto in razpiše natečaj za nova imenovanja. Učiteljem se določijo plače od 550 do 700 gold., učiteljicam od 350 do 450 gold. letno.

Dne 16. septembra in 9. oktobra 1868. imenuje tržaški občinski zastop v svoji seji 74 učiteljev za ljudske šole v mestu in dne 13. oktobra 1868. pa 11 učiteljev za okoliške slovenske ljudske šole, ki jih je bilo po ustanovitvi ljudske šole v Trebčah (1868.) deset; število, ki se do danes ni izpremenilo. Novoimenovani okoliški učitelji so bili: Anton Valentič, Ed. Tavčer, Jur. Bonin, Mat. Masten, Mih. Urbančič, Jož. Toros, Ed. Mozetič, Karel Kaligar, Jak. Cenčur, Jož. Jančar, Iv. Slunder. Ti okoliški učitelji so uživali letno plačo 450 gold. Naloženo jim je bilo, da se tekom dveh let usposobe v italijanskem jeziku kot predmetu na tržaškem učiteljskem. Tržaška preparandija se je namreč z novim šolskim zakonom izpremenila v učiteljsko. To učiteljsko je bilo leta 1875. premeščeno v Koper, njegov slovenski oddelek pa leta 1909. iz Kopra vendar enkrat v Gorico.

Leta 1875. se v področju tržaškega občinskega sveta ustanovi stalna šolska komisija. Istega leta se izdela na podlagi novega šolskega zakona. podrobni in splošni učni načrt za mestne ljudske šole, štiri leta kasneje za okoliške.

V desetletju 1870.—1880. je omeniti še sledeče uredbe: Dosedanje javne preizkušnje učencev ter njih obdaranje in vse s tem činom združene slavnosti se opuste. Odpravi se šolnina z ljudskih šol (1871.). Odpro se peti razredi na mestnih ljudskih šolah (1875.), l. 1877. pa se razširijo te šole v osemrazrednice. Odpravi se „nedeljska“ šola v mestu. Poročenim učiteljicam se ne dovoli nadaljnjo službovanje (1880.). Slednji ukrep je prišel l. 1909. zopet na dnevni red v neki občinski seji, in zdi se, da se ga bo odpravilo vbodoče.

V najnovejših časih se zidajo v Trstu velikanske, moderno opremljene ljudskošolske stavbe; v okolici pa so šolska poslopja tuintam še pomanjkljiva, osobito kar se tiče notranje opreme.

Leta 1898. se ustanovi v Trstu šola za gluhoneme. Leta 1905. pa se uvede v tržaške okoliške šole zopet šolska maša v kljub protestu in začasnemu opoziciji učiteljstva.

Zaradi napredujočega ljudskega šolstva se je število analfabetov v Trstu izdatno znižalo, od 34 % leta 1875. do 14 % leta 1900., odstotek je pa še vedno precej visok.

Sklepčno omenjamo še, da je mesto Trst z okolico še danes brez deželne šolskega zakona.

II. Sedanje stanje ljudskih šol.

V svoj proračun je stavila tržaška občina leta 1909. postavko 2.557.470 kron za pokritje stroškov, ki jih povzroča njeno šolstvo, v prvi vrsti ljudsko šolstvo. Stanje tržaškega ljudskega šolstva je bilo v letu 1908./09. sledeče:

1. V mestu imamo 16 šol, od teh je 9 samo ljudskih šol, petim ljudskim šolam so pridružene meščanske, dve meščanski sta samostojni. V vse te šole je bilo vpisanih 16.429 učencev. Poučevalo je na njih 332 učnih oseb ter 22 katehetov. 30 učiteljev in 24 učiteljic je poučevalo v meščanskih šolah, ostali v ljudskih, in sicer 127 moških in 152 ženskih učnih oseb. Ljudske šole so z malimi izjemami štiri- ali petrazredne, meščanske petrazredne. Učni jezik je italijanski, od 4. razreda naprej pa telovadba in ženska ročna dela. Šolsko leto se pričinja 16. septembra in končava pričetkom julija.

2. V okolici štejemo danes 11 ljudskih šol. Od teh je sedem izključno slovenskih, trem so pridejani italijanski oddelki, ena (ustanovljena l. 1907. v Sv. Ivanu) izključno italijanska. Po notranji organizaciji štejemo, kar se slovenskih šol, oziroma slovenskih oddelkov tiče, sedem petrazrednic, dve štirirazrednici, eno dvorazrednico; kar se pa italijanskih oddelkov ali šol tiče, dve petrazrednici in dve štirirazrednici.

Meščanskih šol ni v okolici. V te šole je bilo vpisanih 4876 učencev, 2464 deklic, 2412 dečkov, in sicer 3725 v slovenske šole, 1151 pa v italijanske. Na

vseh okoliških šolah je poučevalo 88 učnih oseb, 43 moških, 45 ženskih, od teh pridejanih slovenskim ljudskim šolam 63 (+ 3 voditelji ljudskih šol z obema oddelkoma, izprašani iz obeh učnih jezikov, ki pa so popolnoma oproščeni šolskega pouka), pridejanih italijanskim ljudskim šolam 22. Na slovenskih ljudskih šolah se od II. razreda naprej poučuje italijanščina kot predmet. Šolsko leto se pričinja in končava kakor v mestu. Ljudskim šolam v okolici so pridejani (po 6. šol. letu) takozvani nadaljevalni tečaji, ki pa večinoma le životarijo.

Mestna občina vzdržuje nekaj let sem v mestu in okolici tudi večerne šole za odrasle, osobito analfabete, toliko z italijanskim kolikor s slovenskim učnim jezikom. Vendar ti tečaji niso predobro obiskovani.

Plače ljudskošolskih učiteljev v okolici (po določbi seje občinskega sveta z dne 21. decembra 1906.), ker le ta pride v poštev, če govorimo o slovenskih ljudskih šolah, znašajo: učitelji (oziroma voditelji)

I. plač. razreda	2350 K	letne plače
II. " "	2000 " "	" "
III. " "	1600 " "	" "
podučitelji, že usposobljeni,	1200 K,	ne še usposobljeni 1000 K, učiteljice:
I. plač. razreda	1900 K	letne plače
II. " "	1650 " "	" "
III. " "	1350 " "	" "
podučiteljice od 800 do 1000 K.		

Stanarina za učitelje I. in II. plačilnega razreda v spodnji okolici letnih 700 K, onih III. plač. razreda 600 K. Za učiteljice v spodnji okolici znaša stanarina v I. in II. plačilnem razredu 560 K; v III. plačilnem razredu 480 K. V gorenji okolici znaša stanarina za učitelje vseh treh razredov 450 K; za učiteljice 400 K. Stanarina se v šteje v pokojnino. Učitelji (učiteljice) spodnje okolice so glede plač popolnoma ekviparirani z ljudskošolskimi učitelji (učiteljicami) v mestu. Petletnine, šest na številu, se računajo učiteljem v mestu in okolici od dneva izkušnje usposobljenosti in znašajo po 200 K ena; za učiteljice 150 K. Službena doba traja 35 let, delegaciji pa je dano prosto všteti v ta leta tudi službeni čas pred usposobljenostnim izpitom. Dve tretjini vseh učiteljev in učiteljic uživa lahko plačo II. razreda, plačo I. razreda uživajo učitelji (učiteljice), ki so dovršili 20. službeno leto, vračunljivo za pokojnino. Opravilna doklada v okolici znaša od 140 letnih kron do 240 kron.

S to regulacijo učiteljskih plač je postalo tržaško učiteljstvo gmotno bolj neodvisno kot je bilo kdaj.

III. Socialno stališče slov. učiteljstva.

„Od občine imenovani učitelji (slov.) so se izpreobrnilli le prehitro v nevarne agitatorje. Oni so začeli osvojevalno politiko, ki bi imela s podporo vladnih uradnikov ogroziti položaj italijanskega prebivalstva“, je izjavil dne 1. decembra 1900. tržaški poslanec dr. Pitacco v dunajski zbornici. Tej izjavi, oziroma temu priznanju slovenskemu tržaškemu učiteljstvu nekoliko komentiraja.

Po hudem trpljenju, po težkih bojih si je slovensko učiteljstvo tu ob Adriji slednjič vendarle priborilo svobodo mišljenja in dejanja. Iz onega učiteljstva, ki nekoč često ni maralo, oziroma ni smelo govoriti svojo slovensko materinščino po hodnikih slovenskih šol, so se izlevili neustrašeni borilci za napredek in pravo svojega stanu, svojega naroda, najubožnejšega med vsemi. Pridobilo si je to učiteljstvo z železno značajnostjo in z resnim, moškim delom pod najneugodnejšimi razmerami splošen ugled pri svojcih, a deloma tudi pri sodeželanah italijanske narodnosti. In člani tega naroda, direktni predstojniki tržaškega učiteljstva, postopajo danes, dobro umevajoč duh in tok časa, vse drugače, rekel bi kavalirski s svojim slovenskim učiteljstvom, ki ljubi tržaško stermlo in svoje ljudstvo, vzraslo v senci starodavne hebebarde. Če kdo kdaj danes napada slovensko učiteljstvo v Trstu, so to za grmom se skrivajoči predstavitelji najnovejše „cvetke“ slovenske tržaške politike — slovenski krščanski socialci! — Všeč jim pač ni svoboda mišljenja tržaškega slovenskega učiteljstva, svoboda, ki nam jo jamči zakon in tradicija našega slavnega mesta. Kakšen ugled pa uživa tržaško slovensko učiteljstvo med svojim ljudstvom, so nam pokazale slednje občinske volitve v Trstu, na katerih sta bila izvoljena kot občinska zastopnika, oziroma deželna poslanca za okolico vrta naša tovariša Josip Pertot in Stipe Ferluga. Slednji je celo od vseh izvoljenih slovenskih poslancev (12) sprejel pri volitvah največje število glasov. Učiteljstvo je dandanes v življenju tržaških Slovencev faktor, s katerim se rado računa. Intenzivno sodeluje ono skoro v vseh slovenskih društvi našega mesta in okolice, naj bodo ta društva prosvetnih, gospodarskih ali drugih stremljenj. Samostojno je pričelo slovensko tržaško učiteljstvo s prirejanjem roditeljskih sestankov; v zvezi z akad. fer. društvom „Balkan“ pa je ustanovilo akcijo za javna ljudska predavanja v

Trstu in okolici. Z lastnimi prispevki ter velikodušno podporo „Tržaške posojilnice in hranilnice“ je preskrbelo vseh deset okoliških slovenskih ljudskih šol z mladinskimi knjižnicami.

Kakor sanje se zdi to človeku, ki je še živel v prejšnjih razmerah, a vidi danes to smoteno gibanje. Osobito pa se je pospešil tempo temu gibanju od dneva sem, ko se je ustanovilo „Trž. slov. učit. društvo“, eno najmlajših v krogu naše stanovske organizacije. Italijanski učitelji so združeni v svojem trž. učit. društvu že od l. 1869. (23. marca) sem, nas pa so tlačile razmere ob tla. V zakotnih krčmah so se zbirali narodno čuteči tovariši k redkemu razvedrilu, k medsebojni vzpodbuji. Ali pred leti so se razmere izpremenile v toliko, da je bilo možno misliti na ustanovitev slov. učit. društva v Trstu. Posebno po neumornem prizadevanju tov. Ant. Germka se je ta namera tudi uresničila. Dne 6. maja 1906. je imelo slov. trž. učit. društvo svoj ustanovni shod. K temu našemu društvu je pristopila ogromna večina naših učiteljev in učiteljic v Trstu in okolici.

Res, da še čaka velika množica dela slov. trž. učiteljstvo. A led je prebit, hvala našim neomajljivim „veteranom“. Res, da ni naša pot že danes poslana z rožicami. Ali v zvestem tovarištvu stoje stari bojeviki in mladi sokoli. Čist je naš namen in plemenito naše delo v prosep našega stanu, našega šolstva, našega ljudstva. Naš prapor pa nosi napis: Svobodni sinovi svobodnega mesta! Ferdo Plemič.

Zahajajte samo v lokale, kjer imajo na razpolago naš list!

Vinske gorice, naša sreča in nesreča.

Bog Mojzesu: Ne ubijaj!

4. poglavljna čednost: Zmernost.

Škof Slomšek: Le pametno ga pijmo, da pamet ne zgubimo!

Lahko živček: Sladko vince piti to me veseli, dobre volje biti svoje žive dni — brez vse skrbi — —

I.

Kolikrat te slišim, zapeljiva pesemca, ko odmevaš iz daljnih gor v tiho tihotni mrak! Veselo popeva tvoje sladkovabljuje besede staro in mlado, ko pozabi v veselem razpoloženju na svoje in — sebe.

Ob večerni uri se vračajo trumoma z vinske gorice, moški in ženske. „In črevljički škrebajo, ker nosijo težko“. Veselo petje in vriskanje! Marsikdo bi menil, da biva v sredi najimovitejših in najsrečnejših ljudi.

A meni se zdi ta dolga vrsta dobrovoljčkov — pogrebni izprevod, in veselo petje je v moji duši pretresljiv misere. — Vsak dan jih vidim. Po strmi poti gredo navzdol. Vinski duhovi so jim vzeli luč spoznanja, zato ne opazijo, da so izgubili pravo pot in mahnilli nevede v ono smer, ki nosi temen napis: „V gospodarski propad“. To ljudstvo ne zre v bodočnost, njegov pogled sega le od polnega kozarca do polnega sode. In vendar, kako krasno bi lahko živel marsikateri dolenjski vinogradnik. Nebo ga je obdarilo z zlatimi goricami, pa tudi z lepimi polji in travniki ter številnimi gozdi. Ker pa obrača vso skrb, skoraj ves čas in trud vinogradu, pomanjkuje zglednega gospodarstva posebno na travnikih in v gozdu. Pašniki so zanemarjeni, zato ne prospeva živinoreja. Najboljši kmetje imajo po dve kravici, ko se n. pr. postavljajo celo gostovi v nekaterih goratih krajih Notranjske z dvema repoma, dasi imajo pašo v najemu.

O kakem vzornem gozdnem gospodarstvu pri ogromni večini naših ljudi sploh ne more biti govora. Kar je debeline, se kaj rado brezmišelnost poseka in proda. Gospodarji se spomnijo svojega gozda navadno še takrat, ko je treba nabaviti ubogi živinčadi par košev nastelje in pa ko gre razvajenim pijančkom, ki se tako radi hvalijo, da le vino greje — tudi pri polnem litru mraz za nohte. Da bi kdo gozd v primernem času lepo potrebil, da bi kultiviral rast pri nas precej razširjenega hrasta, da bi poizkušal z nasadi smrekovih in drugih sadik, o tem se mu ponoči morda le sanja. In vendar je znano, da je dober zgledno urejevan gozd kmetu hranilnica z najvišjo obrestno mero.

Pa kaj jih to briga! Kdo bo pa potem v petek in svetek hodil v Malkovec, kdo bo zapravljal zlati čas v Selah, Bojniku in kakor se že drugače imenujejo vinske gorice.

Da se me ne bo umelo napačno, poučarjam, da se tudi dela v naših vinogradih. Marsikatera potna kaplja je padla s čela, preden so se preuredili vinogradi. Glavna napaka je le, da se pri vsakem delu v vinogradu pije, kot bi šlo za stavo. Skoraj vsake dve uri dobi oseba gotovo pol litra, zvečer pa, kolikor ga more kdo nesti. Res da se človek razburjene krvi.